

НАПРЯМ 3. ТУРЕЧЧИНА, КРИМ ТА ТЮРКСЬКИЙ СВІТ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-29>

Бородай Р. Е.

*студентка кафедри образотворчого мистецтва
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна*

ОРЬНЕК ЯК ЕЛЕМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ КРИМСЬКИХ ТАТАР: СИМВОЛИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ

Кримськотатарський орнамент **орьнек** є важливою складовою нематеріальної культурної спадщини кримських татар. На мою думку, саме ця система символів є унікальним культурним кодом, який поєднує художні, обрядові та сакральні функції. У ході дослідження встановлено, що орнаментальні структури орьнеку формують цілісний образ світогляду кримських татар та відображають їхню історичну пам'ять.

Орнаментальні мотиви поділяються на дві групи – рослинні та геометричні. Рослинні елементи були поширені у вишивці та різьбленні, тоді як геометричні домінували в ткацтві та килимарстві. Саме , таке розмежування пов'язане з функціональною специфікою ремесел та різними соціокультурними ролями майстрів і майстринь. Важливу роль відігравали **налкаш** – жінки, які створювали орнаментальні композиції та передавали традицію.

У ході дослідження приділено особливу увагу техніці двосторонньої вишивки «**татар ішлеме**», що включає понад 60 видів швів. На мою думку, складність і багатство цієї техніки засвідчує високий рівень розвитку декоративного мистецтва кримських татар та їхнє прагнення до гармонії у візерунках.

Символіка орьнеку охоплює жіночі, чоловічі, родові та оберегові знаки. Я проаналізувала , що жіночі символи (**гуль**, **бадем**, **нар**) пов'язані з родючістю та продовженням роду, тоді як чоловічі (**ляле**, **емен** **япраг'и**, **сельби**) уособлюють силу, стійкість і захисні властивості. На мою думку, така чітка гендерна систематизація відображає соціальну структуру традиційного кримськотатарського

суспільства. Значну групу становлять оберегові знаки (**бойнуз, кале, аджі бібер, назарлик**), які мали магічно-захисну функцію. Історично орньок широко використовувався в побутових та обрядових практиках: для оздоблення одягу, рушників, посуду, весільного приданого, обрядових предметів. Встановлено, що орнаменти виконували також комунікативну функцію – позначали соціальний статус, вік, стать та родову приналежність. Це підтверджує, що орньок був не лише художньою, а й інформаційною системою.

Після депортації кримських татар у 1944 році значна частина традицій була утрачена, проте наприкінці XX століття почався активний процес відродження. У 2018 році орньок включено до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, що стало важливим кроком у збереженні культурної ідентичності кримських татар.

Сьогодні орньок активно інтегрується у сучасні мистецькі практики – ювелірне мистецтво, текстильний дизайн, кераміку, цифрову графіку. І кримське мистецтво стає сучасним та цікавим нинішньому поколінню. Сучасні митці використовують традиційні мотиви в інноваційних формах, поєднуючи історичну спадщину з новими технологіями. На мою думку, це створює умови для подальшого розвитку кримськотатарської декоративної традиції та збереження її актуальності.

Таким чином, орньок відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності кримських татар, збереженні їхнього культурного надбання та розвитку міжкультурного діалогу. На мою думку, подальше вивчення символіки та технік орньоку є важливим не лише для мистецтвознавства, а й для культурології та етнології загалом, також для того щоб пам'ятати, яка розмаїта наша українська культура і, що кримська культура і мистецтво є невід'ємною частиною України.

Література:

1. Імплементація Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: підсумки та перспективи : матеріали / М-во культури України. URL: <https://www.cultura.kh.ua/uk/news/6162-implementatsija-konventsiji-pro-16ohoronu-nematerialnoyi-kulturnoyi-spadschini-pidsumki-ta-perspektivi>

2. Акчуріна-Муфтієва Н. М. Декоративно-прикладне мистецтво кримських татар XV – першої половини XX ст: (етапи розвитку, типологія, стилістика, художні особливості). Сімферополь, 2008. [392 с. : мул + 32 л. фото.]

3. Бавбекова І. Орнаментальні форми кримськотатарського традиційного мистецтва. *Народ. творчість та етнографія*. 2005. №. 1. С. 97–99.

4. Пасічник Л. Кримськотатарське ювелірне мистецтво: традиції та сучасний стан. *Народознавчі зошити = The Ethnology Notebooks* : наук. журн. 2014. № 5(119). С. 921–928.

5. Соболева О. В. Весільна обрядовість кримських татар у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеню канд. іст. наук: спеціальність 07.00.05 – етнологія / О. В. Соболева ; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2009. 16 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-30>

Буць Д. В.

аспірантка кафедри тюркології,

Навчально-наукового інституту філології,

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

ЗООНІМНИЙ КОМПОНЕНТ У ТЮРКСЬКІЙ ТОПОНІМІЇ ТУРЕЧЧИНИ

Топонімія регіону завжди відображає особливості побуту та способу життя народів, які населяють цей регіон. Історики та археографи завжди зазначали, що «топонімічний матеріал, завдяки властивій йому живучості та «консервативності», є надзвичайно цінним – навіть більш цінним, ніж будь-які археологічні дані» [1, с. 34].

Крім того, у географічних назвах будь-якого народу завжди зберігаються елементи взаємодії людини з живою природою. Приміром, багатовікові контакти людей і тварин формують певні асоціації та стереотипи сприйняття географічних об'єктів, пов'язаних із цими контактами: «... майже за кожним ономастичним фактом стоїть історична та жива – вигадана або цілком реальна – дійсність, яка через різні екстралінгвістичні чинники створює специфічне коло надзвичайно різноманітних асоціацій» [1, с. 126].

Таким чином, поява зоонімного компонента в топонімах Турецької Республіки не є випадковою, а обумовлена комунікативними та соціальними факторами. Наприклад, наявність топоніма *Kurtdere (Вовча долина)* на території багатьох сучасних держав, населених тюрками,